

JENŮFA OF DE KRACHT VAN DE NATUUR

Robert Carsen, de Canadese regisseur die in de voorbije jaren in de Vlaamse Opera tekende voor de verbluffend creatieve en mooie interpretatie van de Puccini-cyclus¹, realiseerde thans als openingsproductie een al even sterke *Jenůfa* van Leoš Janáček. Deze opera is gebaseerd op het toneelstuk *Haar stiefdochter* van Gabriela Preissová, dat in 1890 verscheen.

Het gaat om een vrij eenvoudig boerendrama dat door Janáček's interpretatie een tragische en universele allure krijgt. De ietwat merkwaardige titel van het toneelstuk met de verwijzing door het voornaamwoord naar de stiefmoeder van Jenůfa, de kosteres, wijst erop dat deze figuur het eigenlijke, tragische, hoofdpersonage in dit drama is. Precies deze offervaardige weduwe die de zorg op zich genomen heeft van Jenůfa, wordt zelf een kindermoordenares. Tegen haar betere zelf in, doodt zij het kind van Jenůfa, die door haar verloofde Steva in de steek werd gelaten. Wanneer diens halfbroer Laca, die haar een standvastige liefde toedraagt, uiteindelijk met haar trouwt, komt ook de verschrikkelijke waarheid aan het licht.

Jenůfa door De Vlaamse Opera (Foto: Annemie Augustijns)

Dit verhaal van liefde, rivaliteit, moord en schuld is duidelijk ingebed in een maatschappelijke context. *Jenůfa* hangt een beeld op van een boerensamenleving waarin een sterke sociale controle heerst en die een strikte scheiding tussen de klassen in acht neemt. Dat blijkt al onmiddellijk aan het begin van de opera wanneer Števa, een rijke molenaar, niet onder de wapens moet terwijl de arme Laca voor drie jaar in dienst moet. De sociale verschillen worden ook nog geaccentueerd door het feit dat Števas de vader van Jenůfa's kind, liever trouwt met de dochter van de burgemeester.

Indien Janáčeks opera gekenmerkt wordt door een volks, landelijk karakter, dan verwondert het niet dat hij Moravische volksmuziek gebruikte, ook al is die veeleer onopvallend, als een onderstroom aanwezig. Piet De Volder wijst erop dat er twee momenten zijn waarop het volkse element onversneden doorklinkt: het muzikale vertier van de lotelingen in het eerste bedrijf en het lied van de dorpmeisjes ter ere van de bruid in het derde bedrijf. Precies deze passages geven uitdrukking aan de spanning tussen individuele en collectieve gevoelens².

Een opvallend kenmerk van deze opera is ook Janáčeks gebruik van spraakmelodieën. Hij incorporeerde de melodie van de gesproken taal als een uitdrukking van de psyche van de personages³.

Carsens regie laat de folklore en de anekdotiek ver achter zich. De bruine aarde die de toneelvloer bedekt, suggereert de verbondenheid van de personages met de grond maar heeft tevens een abstraherend, universaliserend effect. Doorheen de ganse productie wordt gebruikgemaakt van een dozijn deuren die mooi de spanning tussen binnen en buiten en dus de druk van een conventionele samenleving op het individu visualiseren. Het zijn losse zetstukken die een ruimte kunnen afbakenen zoals in de openingsscène waarbij de personages en de toeschouwers die de samenleving vertegenwoordigen, binnengluren. De deuren vormen een beschermende binnenruimte die echter ook plots opengebroken kan worden. Wanneer de schuld van de kosteres aan het licht komt houden de vele personages, opgesteld in één rij, eensklaps een deur in de handen, waardoor een beklemmend beeld van bedreiging gecreëerd wordt. Het geheel van de opengewerkte deuren vormt dus een soepel, eenheidsgevend en betekenisvol element.

De kostumering, geïnspireerd door Amerikaanse foto's uit de jaren twintig, schept tergelijktijd afstand en wekt herkenning. Josephine Barstow als de kosteres balanceert in het tweede bedrijf op de rand van de melodramatiek. Zij groeit echter schitterend in haar rol. Aanvankelijk star en verkrampt, geeft zij steeds

meer uitdrukking aan haar innerlijke verscheurdheid, waarna ze tenslotte als een totaal gebroken vrouw afgevoerd wordt.

Deze geïnspireerde encenering krijgt haar orgelpunt in de ronduit schitterende slotbeelden. Laca - een levenskracht uitstralende Stefan Margita - en Jenůfa - erg sober en natuurlijk gespeeld door Gunnel Bohman - staan ver uit elkaar in een diagonale lijn op de donkere aarde. Aarzelend benaderen zij elkaar. Het lijkt alsof het hele drama hier samengebald wordt. In een subliem theatermoment wordt dat positieve slot plots kracht bijgezet door een hevige regenbui, die niet zomaar het verleden of de schuld uitwist, maar de kracht van de natuur en het hernieuwde leven in de relatie van Jenůfa en Laca bevestigt. Zo groeit deze opvoering, ondanks de ietwat stroeve inzet, uit tot een sterke en ontroerende theaterervaring.

Jozef DE VOS

Jenůfa van Leoš Janáček door De Vlaamse Opera. Première: Gent, 21 september 1999. Regie: Robert Carsen. Muzikale leiding: Friedemann Layer. Decor en kostuums: Patrick Kinmonth. Belichting: Peter Van Praet. Koordirigent: Peter Burian. Dramaturgie: Ian Burton.

NOTEN

- ¹ Cf. hierover bijdragen in *Documenta*, 12 (1994), nr. 2 en 13 (1995), nr. 4.
- ² Piet De Volder, "Kreten van de ziel. Janáček's taal in haar muziekdramatische context", in: *Jenůfa Programmaboek De Vlaamse Opera, 1999-2000*, p. 27.
- ³ Idem, p. 29.

Arca: Teater aan de Lieve (Tekening: Etienne Hublau)